

dr hab. Wiesław Żardecki
Wydział Pedagogiki i Psychologii
UMCS w Lublinie

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Joanny Parol pt.: „Pokoleniowe obrazy dorastania w polskim kinie współczesnym” napisanej na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego pod kierunkiem prof. dr hab. Krystyny Milczarek-Pankowskiej

Moja recenzja przedłożonej do oceny rozprawy doktorskiej mgr Joanny Parol zawiera następujące części: 1. Omówienie i ocena problematyki badawczej; 2. Omówienie i ocena konstrukcji i zawartości merytorycznej pracy; 3. Ocena formalnej strony pracy doktorskiej; 4. Wnioski końcowe. Doceniając walory merytoryczne ocenionej pracy poczynię też pewne uwagi, które w żadnym wypadku nie podważają wartości naukowej dysertacji, a jedynie mogą być przyczynkiem do jej udoskonalenia.

1. Omówienie i ocena problematyki badawczej

Recenzowana dysertacja mgr Joanny Parol podejmuje problematykę ważną ze społecznego punktu widzenia, cenną poznawczo i mającą znaczenie z punktu widzenia praktyki edukacyjnej i działań w zakresie edukacji estetycznej. Sztuka filmowa stanowi autonomiczną dziedzinę twórczości artystycznej i integralny składnik kultury współczesnej oraz niezawodne narzędzie upowszechniania wiedzy, a także niezbywalne źródło poznawania rzeczywistości. Jej uwrażliwianie i otwarcie na świat współczesny, sugestywność oddziaływania na publiczność, zwłaszcza ludzi młodych oraz to wszystko, co wyznacza jej wysoką pozycję w zespole dziedzin sztuki – wyznacza także jej ważne miejsce i rolę w wychowaniu.

Film, który na stałe wpisuje się w charakterystykę kultury współczesnej, można analizować z różnych punktów widzenia, np. indywidualnego uczestnictwa odbiorcy czy pedagogicznych aspektów treści i wartości jego oddziaływania postrzeganych w kontakcie wzajemnych relacji film – odbiorca – krytyk – badacz. Zresztą wymienionych planów tematycznych nie należałoby

oddzielać, bowiem warunki postępowania badawczego muszą się tu krzyżować; dzięki temu pojawia się szansa ich uzgodnienia, w tym sensie przynajmniej, że mogą się nawzajem wspierać i oświeślać. Ale można też dążyć do odsłonięcia sztuki filmowej nie jako źródła i wartości wychowania etycznego i estetycznego, czy oddziaływania piękna w niej zawartego na osobowość człowieka, ale jako instrumentu „wypowiedzi twórców filmowych na temat otaczającego ich świata”, w tym wypadku „na temat młodzieży i jej dorastania” (s.7). Doktorantkę nie interesuje „prezentacja filmowych obrazów pokoleń czy dorastania, ale (...) analiza pokoleniowych obrazów dorastania ukazanych w sztuce filmowej – w ciągle rozwijającym się polskim kinie współczesnym oraz namysł nad znaczeniem obrazowania młodzieży przez twórców filmowych i nad filmem tematyzującym młodzież jako źródłem ważnych refleksji pedagogicznych” (s. 7-8). W obszarze badań na gruncie pedagogiki wychowania artystycznego i estetycznego, właśnie ten nurt dociekań pedagogów, który poprzez film odsłania człowieka w sytuacjach zadaniowych, wydaje się być niedostatecznie zagospodarowany. A jest to pedagogika wpisana w twórczość reżyserów filmowych, którzy w swoich obrazach poszerzają naszą wiedzę o życiu młodych ludzi w czasie trudów dojrzewania, oraz znajomość mechanizmów socjalizacji i akulturacji wstępującego pokolenia, a także zapatrywania na proces wychowania wśród starszej generacji.

2. Omówienie i ocena struktury i zawartości merytorycznej pracy

Przedstawiona do recenzji praca doktorska obejmuje 265 stron tekstu, bibliografię (200 pozycji) oraz aneks zatytułowany „Filmografia” (s.275), w którym Autorka zamieściła spis tytułów, nazwiska reżyserów i rok produkcji analizowanych obrazów filmowych (16). Praca liczy łącznie 275 stron. Na zasadniczą część pracy składają się: wstęp, rozdział teoretyczny, rozdział metodologiczny, rozbudowany rozdział analityczny oraz zakończenie. Praca posiada strukturę odpowiadającą przyjętym wymaganiom, jednakże nie jest zachowana właściwa proporcja między częścią teoretyczną i empiryczną.

Poniżej zaprezentuję krótką charakterystykę zawartości treściowej każdego z rozdziałów znajdujących się w recenzowanej rozprawie, której temat jest – w moim przekonaniu – nie tylko interesujący, ale i nowatorski, ze względu na podjętą problematykę badawczą.

Wprowadzenie zawiera właściwie sformułowany przedmiot rozważań naukowych, sygnalizuje jego obszary i znaczenie dla pedagogów, a także wprowadza w strukturę rozprawy oraz problemy analizowane w jej poszczególnych rozdziałach.

W rozdziale pierwszym, teoretycznym, zawarty został przegląd literatury przedmiotu dotyczącej problematyki pracy oraz w wyczerpujący sposób uzasadniono realizację projektu badawczego o charakterze teoretyczno-analitycznym. Dwie kategorie „pokolenia” i „dorastania”

organizują całokształt zawartych w tym rozdziale analiz teoretycznych prowadzonych z perspektywy psychologicznej, antropologicznej i socjologiczno-pedagogicznej. Podkreślić należy tutaj także interesującą analizę dwóch biegunowo przeciwstawnych sobie pojęć okresu dorastania, pełnego niepokojów i rozterek: „tożsamości” i „zmiany”. Lektura części teoretycznej recenzowanej rozprawy doktorskiej jednoznacznie przekonuje o dobrym teoretycznym przygotowaniu Doktorantki oraz o posiadaniu umiejętności analitycznego wykorzystania interdyscyplinarnej literatury przedmiotu w prowadzonych rozważaniach.

Rozdział drugi zatytułowany „Film jako forma artystyczna i scena antropologiczna” zawiera przejrzyste przedstawione narzędzia jakimi posługuje się Doktorantka w analizach filmów; omawia kompetentnie zastosowaną w badaniach analizę neoformalną i analizę antropologiczno-morfologiczną. W podsumowaniu tych części pracy chcę również zwrócić uwagę, że zabrakło w nich odwołania do kilku książek, które mogłyby jeszcze bardziej podnieść wartość tego opracowania. Takich pozycji, jak: *Człowiek z ekranu. Z antropologii postaci ekranowej*, Mariola Jankun-Dopartowa, Mirosław Przyłipiak (red.), Arcana, Kraków 1996; *Interpretacja dzieła filmowego. Antologia przekładów*, Wiesław Godzic (red.), Wydawnictwo UJ, Kraków 1993; Ostaszewski Jacek, *Film i poznanie. Wprowadzenie do kognitywnej teorii filmu*, Wydawnictwo UJ, Kraków 1999.

Ważnym zagadnieniem, które również wymaga wyraźnego doprecyzowania jest segmentacja i wybór materiału filmowego z dorobku kina polskiego po 2000 roku; niemożliwe jest bowiem, ze względu na ograniczoną objętość tekstu, zaprezentowanie wszystkich filmów tego nurtu artystycznego. Pojawia się więc pytanie dotyczące kryteriów doboru propozycji filmowych wybranych przez Doktorantkę w badaniach własnych – moim zdaniem ich wybór jest słabo uzasadniony: dlaczego te kryteria spośród wielu innych? Jak Autorka pisze: „Z niezwykle obszernego materiału badawczego wybrane zostały filmy i problemy pokoleniowe najbardziej reprezentatywne dla tematu tej dysertacji” (s.9). (...) „W tej rozprawie analizie zostaną poddane filmy powstałe po 2000 roku” (s. 63). Podstawowymi kryteriami wydają się być nie tylko zajmująca fabuła, ciekawe potraktowanie tematu, nowatorskie posługiwanie się językiem filmowym czy formalny aspekt wypowiedzi filmowych czy też funkcjonowanie w kontekście sztuki ze względu na posiadanie właściwości. Istotny wydaje się przede wszystkim sposób problematyzacji tematyki fabuły w aspekcie konstruowania poprzez opowieść filmową zbiorowej tożsamości pokoleniowej: pokolenia czasu wojny, pokolenia kultury zniewolonej, pokolenia zmian ustrojowych, nazywanego „pokoleniem przełomu i transformacji”.

Rozdział trzeci, najobszerniejszy, zgodnie z nadanym mu tytułem, poświęcony został analizie tytułowego zagadnienia w świetle przyjętych założeń, tj. analizie „pokoleniowych obrazów dorastania” obejmującej „opis wybranych filmów”, „świat przedstawiony filmu”, bohatera

filmowego oraz kontekst pokolenia. Cały materiał, przedstawiony w sposób uporządkowany i systematyczny, odkrywa złożoność relacji między przeobrażeniami politycznymi, społecznymi i ekonomicznymi zachodzącymi w Polsce a postawami młodego pokolenia. W tej ważnej części pracy może warto byłoby jeszcze bardziej wydobyć inne płaszczyzny analizy obrazu filmowego, jak np. konkretne rozwiązania fabularne, narracyjne, dramaturgiczne, aktorskie, plastyczne (wizualności przestrzeni filmowej), semantyczne (dotyczące znaczeń obrazu świata przedstawionego) jego symboli i sensu.

Zakończenie zawiera wiele interesujących wyników badań, które wiek dojrzewaną wiąże z dojrzwaniem kulturowym, i które mogą stanowić inspirację do dalszych badań tego niezwykle ciekawego i bogatego nurtu w historii polskiego kina artystycznego. Jeśli praca ta byłaby drukowana, to należałoby jeszcze dokonać podsumowania w kategoriach wartości kolejnych pokoleń młodych ludzi, ich przekonań o tym, co jest cenne, dobre i ważne. Jednocześnie zachęcam Doktorantkę do poszukiwania specyficznych wyznaczników tego nurtu polskiego filmu artystycznego, nie ograniczającego się jedynie do ustalenia swoistego zakresu ich tematyki, ale również cech stylistycznych, formalnych wypowiedzi filmowych. Chodzi o syntetyczne podsumowanie analizy języka artystycznego, który wpłynął na kształt poszczególnych obrazów dorastania w filmie polskim; o podjęcie próby poszukiwania między nimi dialogu i wiążących je zależności. Godne odnotowania jest to, że Doktorantce udało się opisać ładnym językiem polskie kino współczesne jako zwierciadło nastrojów młodego pokolenia, uchwycić mentalną atmosferę czasu w którym przyszło mu żyć, nakreślić egzystencjalny wizerunek młodego człowieka określonego czasu, wydobyć oscylację między dążeniem jednostki a wymaganiami społeczeństwa.

3. Ocena formalnej strony pracy doktorskiej

Co warte podkreślenia, rozprawa jest napisana poprawnym i komunikatywnym językiem; praktycznie wolna od błędów językowych i redakcyjnych; trudno bowiem by było inaczej skoro jej Autorka jest magistrem nie tylko pedagogiki, ale i filologii polskiej Uniwersytetu Warszawskiego. Autorce nie zdarzają się również niepotrzebne powtórzenia, niekonsekwencje w zapisie przypisów czy też błędy w zapisach danych, czy wreszcie odejścia od zasadniczego tematu i wprowadzenia w tekst wątków bardzo luźno związanych z prowadzonymi rozważaniami.

Bibliografia (ss. 266-274) wykorzystana w pracy jest w zdecydowanej większości aktualna; liczy 200 pozycji, a wiele z nich jest w języku angielskim. Może warto byłoby ją podzielić na: książki; artykuły; encyklopedie, filmografie; źródła prasowe; źródła internetowe. W „Filmografii” zamieszczonej na stronie 275, podającej nazwisko reżysera i rok produkcji, należałoby uwzględnić scenariusz, zdjęcia, obsadę oraz nazwać „Filmografia analizowanych pozycji”. Są to jednak drobne

sugestie, które oczywiście nie mają wpływu na zasadniczą ocenę pracy.

4. Wnioski końcowe

Podsumowując recenzję stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Joanny Parol „Pokoleniowe obrazy dorastania w polskim kinie współczesnym”, napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Krystyny Milczarek-Pankowskiej stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazuje wiedzę teoretyczną Autorki w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika. W rozprawie doktorskiej mgr Joanny Parol doceniam ważność podjętego tematu, poniesiony wysiłek badawczy, szerokość horyzontów myślenia, oczekiwany poziom naukowy; stąd też mimo pewnych uwag pracę oceniam dobrze. W mojej opinii zrealizowany projekt doktorski spełnia więc wymogi art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki. W związku z tym opowiadam się za przyjęciem dysertacji oraz dopuszczeniem mgr Joanny Parol do dalszych etapów wszczętego przewodu doktorskiego.

Lublin, 16 grudnia 2018r.

Wiesława Szarnecka